

FORMELE LOGICII TRADIȚIONALE ȘI LOGICA LUI HEGEL

ȘTEFAN-DOMINIC GEORGESCU

The Forms of Classical Logic and the Logic of Hegel. The paper displays a possible comparison between the forms of classical logic, on the one hand, and speculative logic's forms, on the other hand. The main goal is to introduce and discuss upon the differences between these two sets of forms and to prove that speculative thinking has its own logic, i. e. speculative logic. Besides that, the author states that Hegel's logic is the one that firstly employs speculative logic within his philosophical system, although he never wrote a book dedicated to the forms of speculative logic.

Key words: notion, judgement, syllogism, concept, division, synthesis, speculative.

Hegel tratează problemele legate de formele logicii clasico-tradiționale în cea de-a treia secțiune a primei părți a *Enciclopediei științelor filosofice, Logica*, și rezervă acestora un capitol ce poartă titlul *Conceptul subiectiv*. Fapt destul de surprinzător, de vreme ce acestea s-au impus în istoria filosofiei ca forme ale gândirii obiective, independente de orice fel de subiectivitate. Totuși, semnificația pe care Hegel o acordă subiectivului este cu totul specială, fapt care poate fi observat și prin aceea că, în *Știința logicii*, partea a doua care cuprinde, într-o formă mult mai dezvoltată, discuția despre formele logicii tradiționale, se intitulează *Logica subiectivă*. Pentru elucidarea sensului subiectivității în logica lui Hegel trebuie, în prealabil, părăsită orice semnificație psihologică a acestui concept. Mai apoi, fiind vorba despre o tratare logică, prin subiectiv ar trebui înțeles tot ceea ce se raportează la un subiect, ceea ce este prin raportare la un subiect, iar nu în sine. Logica obiectivă pusese în discuție determinațiile logicii întrucât acestea sunt în sine sau pentru sine, cu alte cuvinte, teoria ființei și teoria esenței. Trăsătura conceptului este aceea de a fi în sine și pentru sine, în sensul că, la nivelul conceptului, gândirea face din ea însăși obiect, dar la nivel strict formal, iar nu la nivelul experienței, așa cum se întâmplase în *Fenomenologia spiritului*. Deci, conceptul este forma prin care, la nivel logic, sunt avute în vedere determinațiile gândirii ca raportate la un subiect, iar tocmai ceea ce gândește subiectul în aceste determinații este relevant. Însă, de vreme ce subiectul, ca gând, nu se gândește decât pe sine, este evident că avem de-a face cu ceea ce am definit mai devreme ca fiind concept subiectiv, cu alte cuvinte concept care se raportează la sine, el însuși fiind tocmai faptul de a se raporta la sine, de a fi propriul său obiect. În logica obiectivă determinațiile nu se raportau la sine prin concept, ci erau avute în vedere indiferent de o posibilă raportare la un subiect. Aceasta este, de fapt, ceea ce Hegel pune în locul vechii metafizici, adică o doctrină a ființei strict

obiective, indiferent de orice fel de raportare la subiectivitate. Bineînțeles, și aici sunt relevante aspectele logic-formale, iar nu cele psihologice, în sensul că interesează forma logică a acestei tratări, nu o tratare a lucrurilor în sine așa cum se petrece în metafizica anterioară idealismului german. Rezumând, sensul subiectivității hegeliene este acela de determinare a gândurilor prin raportarea la un subiect cu ajutorul conceptului, adică prin ceea ce se raportează permanent la sine și este propriul său obiect.

Determinarea formelor logicii în general pornește de la delimitarea gândirii de sensibilitate și reprezentare. Fără a insista prea mult pe aceste chestiuni, trebuie spus că unul din meritele cele mai importante ale logicii tradiționale este, potrivit lui Hegel, faptul că această logică fixează gândul ca interior al obiectelor, spre deosebire de aceste două facultăți care se referă fie la singularitatea numerică abstractă, fie la universalul abstract și lipsit de conținut. La nivelul conceptului subiectiv – capitol în care se tratează despre formele logicii tradiționale – interioritatea obiectului este dată prin reflectare. Interiorul este un universal care stă în raport de supraordonare față de un singular. Primul act al gândirii – aici este relevant, de fapt, numai rezultatul acestui act, nu actul în sine care ar fi de tratat în cadrul psihologiei – este stabilirea unui universal. Universalul acesta – noțiunea – este pus ca singular și urmează al doilea act, precizarea naturii acestui singular, sub forma judecății, cu ajutorul predicatului. Al treilea act al cugetării este reunirea spontană, mediată în sine, a singularului cu natura sa universală sub forma silogismului.

Noțiunea și conceptul

Conceptul este o singularitate, dar o singularitate de altă natură decât singularitatea empirică. Este vorba despre o unitate calitativă, iar nu una cantitativă, ca în cazul lucrurilor perceptibile singulare. Sensibilitatea oferă singularul abstract, unul ca număr¹. Gândirea, sub forma conceptului, furnizează singularul calitativ, ce se constituie ca unitate de gândire. Conceptul este, deci, o unitate de gândire sub care poate fi prinsă o multiplicitate numerică. Noțiunea clasică este un conținut unitar gândit, rezultat al unui act spontan al cugetării; totuși, spre deosebire de conceptul hegelian, noțiunea nu se aplică unor cazuri în mod direct și intrinsec, ci numai prin intermediul unui termen sau cuvânt. Prin urmare, noțiunea nu se particularizează în vederea ajungerii la singularul empiric. Între noțiune și realitate va rămâne mereu o ruptură pe care cugetarea o poate rezolva numai prin reflectarea realului sensibil (forme de gândire tradiționale sunt forme de reflectare)².

---

¹ G.W.F. Hegel, *Enciclopedia științelor filosofice, Logica*, Editura Humanitas, București, 1995, trad. D.D. Roșca, Virgil Bogdan, Constantin Floru, Radu Stoichiță, p. 62. În continuare citatele se vor da din această ediție, numită *Logica*.

² Pentru distincția între tipurile de forme logice, vezi Alexandru Surdu, *Introducere la Ludwig Wittgenstein, Tractatus logico-philosophicus*, Editura Humanitas, București, 1991, p. 26.

Spre deosebire de aceasta, conceptul hegelian este și el o unitate determinată – singularitate –, dar care nu ia forma reflectării. Acesta este supus unui proces de dezvoltare din sine – deci nu e rezultatul unei reflectări asupra unor singulare care se află în afara sa, ca în cazul noțiunii – dezvoltare care pleacă de la o situație diferită: conceptul este pus în primă instanță, ca totalitate. Aceasta înseamnă că, în capitolul *Conceptul subiectiv*, Hegel se referă la categorie, numai aceasta purtând marca totalității.

Dificultatea ar fi substanțial redusă dacă ar exista o distincție clară între noțiune și concept. Pentru Hegel, noțiunea, așa cum apare definită în logica tradițională, este numai rezultatul unui mod formal de a privi lucrurile; formal, în sensul că noțiunea nu exprimă totalitatea conceptului, ea raportându-se permanent la ceea ce se află în afara ei, și anume la singularitățile numerice. Noțiunea, din această perspectivă, este cu siguranță de natura gândului, dar gândul este abstract, este o formă ruptă de realitatea empirică; prin urmare, ca mai sus, este o formă abstractă ce apare în urma reflectării. Însă, dacă noțiunea ar fi fost considerată de Hegel doar o formă a unui alt tip de logică, lucrurile ar fi fost mult mai clare. Aceasta deoarece conceptul ar fi fost o formă specifică a logicii speculative, pe care, de altfel, Hegel o folosește permanent, dar fără a o trata sistematic și separat. În acest context, noțiunea clasică nu ar fi doar o formă precară a conceptului speculativ, ceea ce nici nu este în realitate, de vreme ce forma de bază a gândirii speculative este conceptul sau categoria.

De exemplu, noțiunea clasică „om” este un universal determinat, gândit, rezultat al reflectării asupra realului. Ea nu trebuie confundată cu un general empiric, fiind o ordonare spontană a realului, un conținut gândit, care nu se reduce doar la simpla clasificare (identitatea între noțiune și clasă este operată destul de discutabil în cadrul unei perspective intelective asupra formelor logicii clasice³). Noțiunea „om” nu este în niciun caz o totalitate, dimpotrivă, este o particularitate, chiar dacă, din punct de vedere logic, este un universal. Ea este o particularitate din punctul de vedere al conținutului, de vreme ce, fără a fi o clasă, este o circumscriere a ceea ce cade sub ea (din punctul de vedere al sferei sau extensiunii). Această noțiune este un gând abstract care nu se extinde asupra totalității realului; dimpotrivă, prin folosirea ei se instituie o limită între „ce este” și „ce nu este” omul. În plus, prin noțiunea determinată este gândit numai ceea ce este un lucru, iar nu ceea ce nu este el. Deci, la acest nivel, probabil că Hegel ar fi îndreptățit să aibă o perspectivă dialectico-speculativă asupra noțiunii, considerând-o pe aceasta ca rezultat al sintezei între realitate (ceea ce este) și negație (ceea ce nu este), adică drept limită; dar aceasta ar fi o tratare speculativă a logicii clasice. O astfel de operație este posibilă: se poate vorbi despre modul în care categoriile intră în funcțiune în vederea creării noțiunilor (ar fi greu de crezut că facultățile gândirii sunt în așa măsură separate încât nu permit o legătură între conceptele care aparțin tipurilor de logici corespunzătoare). Dar, în interiorul

---

³ Alexandru Surdu, *Logică clasică și logică matematică*, Editura Științifică, București, 1971, p. 49 și urm.

logicii tradiționale, noțiunea interesează întrucât spune ceea ce este ceva, indiferent de ceea ce nu este, prin urmare ea nu ar putea fi o sinteză de natură dialectico-speculativă, cum este cazul conceptului sau categoriei, a cărei trăsătură fundamentală este tocmai aceea de fi o totalitate nediferențiată.

În cazul logicii speculative, termenul în discuție nu este „om”, ci „umanitate”, o categorie. Aceasta operează cu totul altfel, în sensul raportării la om a tot ceea ce este. Deci, un universal pus ca subiect, un concept pus ca totalitate la care se raportează tot ceea ce este sau din perspectiva căruia se vede tot ceea ce este. Conceptul de „umanitate” dă, aici, măsura realului. Este evident, dacă acceptăm această definiție, că aceste două forme logice, noțiunea și conceptul, operează cu totul diferit.

Folosirea termenilor logicii clasico-tradiționale nu poate fi justificată nici dacă se recurge la fixarea intelectului și rațiunii ca momente ale gândirii speculative. Motivul este acela că, spre deosebire de logica tradițională, care este o logică a reflectării, logica speculativă este o logică a dezvoltării⁴. În logica tradițională nu se poate vorbi despre o determinare din sine a noțiunii. Noțiunea este constituită în urma unui act spontan de ordonare, iar notele sale sunt extrase prin analiză. În plus, în cazul noțiunii nu avem de-a face cu vreo diferențiere în sine a acesteia, ci numai cu o identitate. Noțiunea furnizează natura lucrului, esența sau identitatea gândită a acestuia. Chiar și în cazul definiției, care fixează noțiunea, genul proxim și diferența specifică poartă tot marca identității: ambele expun ceea ce este ceva, nu ceea ce nu este. Conceptul speculativ, pe de altă parte, trece printr-un proces de auto-diferențiere, de negare de sine, de prindere în sine a ceea ce nu este în sine. Dincolo de dificultatea elucidării acestei idei hegeliene, trebuie spus că, în cazul conceptului, momentul determinării identice a acestuia este doar un început. Adică nu este necesar pentru concept să se formeze în prealabil o noțiune care să poarte marca identității, iar apoi aceasta să fie depășită printr-un act speculativ de unire a identității cu non-identitatea. Mai exact, nu trebuie să existe noțiunea „om” pentru a exista „umanitatea” (chiar dacă, în ordinea cunoașterii, înțelegerea acestei noțiuni este prealabilă cunoașterii conceptului speculativ), ci invers. Categoria este plasată anterior noțiunii.

Cu această ocazie ar putea apărea o obiecție îndreptățită: cum poate exista „umanitate”, dacă nu există, în prealabil, „omul”? Umanitatea înseamnă exact raportarea întregului la om, deci a privi o totalitate din perspectiva omului. Lucrurile stau, fără îndoială, așa. Însă actul raportării realului la om este reflectat în sine, este o întoarcere asupra sieși a conceptului – iar natura conceptului era, ca mai sus, aceea de a fi propriul său obiect –, dar este și o identificare a temeiului, „umanitatea”. Numai în acest sens „umanitatea”, în calitate de concept, este anterioară „omului”, ca noțiune. Presupunând că noțiunea de om nu ar exista, în sensul că nu ar fi fost niciodată identificată prin gândire sau limbaj, posibilitatea raportării întregului la om, adică „umanitatea”, nu ar fi fost cu nimic afectată, cel puțin în calitate de posibilitate. Desigur, în acest caz, ar spune Hegel, „umanitate” ar fi fost

---

⁴ *Logica*, p. 272.

numai un concept abstract, căruia i-ar fi lipsit realitatea. Dar, ca posibilitate a gândirii, nimic nu ar fi interzis acest concept. Prin natura ei, posibilitatea se păstrează atâta vreme cât nimic nu o interzice din punct de vedere logic. (De exemplu, „cel mai mare număr natural” este o posibilitate pe care nimic nu o interzice logic, dar în realitate așa ceva nu poate exista – prin realitate înțelegem aici numirea sau fixarea printr-un termen. Pe de altă parte, „al treilea număr par prim” este o imposibilitate logică.)

Judecata și diviziunea originară

Și în cazul judecății există particularități care conduc la concluzia că, de fapt, Hegel se referă la o altă formă logică. În logica clasică, judecata este unitate a două noțiuni, una fiind subiectul, iar cealaltă predicatul. Unirea acestora se realizează prin intermediul copulei „a fi”, care nu trebuie considerată identitar, ci judicativ. Judecata nu constată o identitate în conceptul subiectului, ci reprezintă tot rezultatul unui act spontan al cugetării. Noțiunea subiect și noțiunea predicat nu trebuie gândite prin identitate, în sensul că predicatul nu este neapărat o notă distinctivă a subiectului. Definiția, de pildă, nu este o judecată, părțile acesteia fiind gândite prin identitate. Sub acest aspect nu este relevant nici dacă judecata este analitică sau sintetică, nici dacă este necesară sau probabilă și, în genere, nimic legat de tipurile de relații ce se stabilesc între subiect și predicat, ci tocmai natura acestei relații. Prin urmare, judecata este, ca mai sus, rezultatul unui act spontan de unire a două noțiuni, act ce interesează, din punct de vedere logic, nu ca producere (judecarea), ci ca formă logică diferită de noțiune⁵.

Astfel, prin judecată se înțelege o determinare a noțiunii subiect de către noțiunea predicat, o subsumare a subiectului față de predicat. Spre deosebire de noțiune, judecata poate spune și ce sau cum este subiectul, dar și ce sau cum nu este acesta. La acest nivel trebuie notată și o diferență între structura judecății și judecata ca atare⁶. Ca structură, judecata este o determinare a subiectului de către predicat, deci, într-un fel, o subsumare. În judecățile concrete această determinare poate fi făcută afirmativ sau negativ. Prin urmare, dacă noțiunea purta marca identității, judecata poartă marca diferenței și punerii în relație a diferiților (trebuie precizat încă o dată că „este”, copula, nu are sens de identitate între subiect și predicat luate ca noțiuni, deci ca fiind conținuturi gândite). Dacă discuția s-ar purta la nivelul judecăților ca atare, ar apărea mai multe probleme, cum ar fi, de pildă, aceea privitoare la negarea copulei („Omul nu este casă” față de „Omul este non-casă”). Hegel pare a se referi mai mult la structura S-P a judecății, adică, la fel ca mai sus, la o determinare a subiectului de către predicat. Mai degrabă sub acest aspect trebuie avut în vedere rolul judecății în logica sa.

Prin judecată, în sens clasic-tradițional, Hegel înțelege unirea a două componente, subiectul și predicatul, dar unirea lor exterioară. Interpretarea este puțin forțată, pentru că, în această logică, judecata este o unitate, nu o alăturare a două

⁵ Vezi și Alexandru Surdu, *Logică clasică și logică matematică*, ed. cit., p. 51 și urm.

⁶ *Ibidem*, p. 52.

unități. De fapt, Hegel ar fi trebuit să se refere la judecare, la proces, ceea ce nu mai ține de logică, ci de psihologie. Judecarea este alăturarea a două unități de gândire, dar rezultatul acestui act este judecata, iar acest rezultat arată că sinteza este deja realizată, iar judecata operează ca o unitate.

Pe Hegel îl deranjează, de fapt, modul de a construi logic judecata și maniera de a o considera pe aceasta. Și, în acest caz, el propune o reevaluare a judecății din perspectiva logicii speculative. Ca și în cazul noțiunii și conceptului, ceea ce rezultă nu este o recuperare a judecății pentru gândirea speculativă, ci tocmai o nouă formă logică, specifică acestui tip de gândire, și anume diviziunea originară⁷. Este surprinzător faptul că, deși Hegel descoperă această formă logică, preferă să folosească în continuare termenul „judecată”.

Hegel pornește de la constatarea că structura judecății este reprezentată de punerea în relație a singularului cu particularul. Subiectul, singularul, este, ca noțiune, un universal, deci un conținut gândit. Dar, ca determinație, este unul și identic. Deci, noțiunea pune o identitate și, implicit, o unitate. Noțiunea stă ca subiect în calitate sa de a fi una, de a fi o determinație. Mai apoi, determinarea subiectului prin predicat reprezintă o particularizare a subiectului, deci o ridicare a acestuia din identitate, o diferențiere⁸. Din acest motiv Hegel numește judecata „diviziune originară” și se opune ideii că predicatul este atribuit din exterior subiectului. Dacă logica se ocupă nu cu actul de judecare, ci cu identificarea judecăților⁹, atunci, printr-o judecată anume, de pildă „Masa este neagră”, nu se impune arbitrar culoarea obiectului, ci se exprimă faptul că obiectul are acea culoare. Hegel pare a se referi din nou la judecare, nu la judecată, pentru că în logica tradițională exact acest lucru nu se petrece, adică nu se atribuie arbitrar o noțiune altei noțiuni, ci se constată că un anume tip de atribuire reprezintă o judecată.

De fapt, Hegel nu face nicio confuzie, ci reproșează acestei logici faptul că nu arată clar evoluția de la concept la judecată, ceea ce încearcă el în logica sa. Astfel, căutând o întemeiere mai adâncă a judecății, Hegel va găsi o altă formă a unui alt tip de logică, și anume diviziunea originară. Prin urmare, atunci când vorbește despre judecată, Hegel ar trebui să se refere la diviziunea originară; ceea ce nu se întâmplă în mod explicit în logica sa.

Diviziunea originară reprezintă, în termenii lui Hegel, o scindare în sine a conceptului, dar nu o scindare operată subiectiv, din exterior, ci una a conceptului prin sine însuși. Judecata (a se înțelege diviziunea originară) este o particularizare a conceptului; mai precis, orice lucru este un singular pus sub un universal, sau orice lucru este un universal particularizat¹⁰. Bineînțeles, nu este vorba despre un singular empiric, ci despre natura lucrului unic determinată, despre conceptul care nu este încă determinat ca Idee absolută, ci care are o determinație particulară. Mai departe, Hegel înțelege prin aceasta finitatea: deci orice determinație a conceptului, atâta vreme cât acesta nu ajunge la Ideea absolută, este o dovadă a finitudinii,

⁷ *Logica*, p. 279.

⁸ *Ibidem*, p. 280.

⁹ Alexandru Surdu, *Logică clasică și logică matematică*, ed. cit., p. 54.

¹⁰ *Logica*, p. 281.

constatată prin diviziunea originară. În termenii lui Hegel, ființa în fapt și natura sunt puse în unitate¹¹. Toate acestea înseamnă, de fapt, un singur lucru: dacă luăm în discuție categoria „umanității”, aceasta este prin natura ei finită, este determinată într-un fel anume, iar toate predicatul care decurg din ea arată acest lucru. De pildă, „Omul are rațiune” este o judecată în sens clasic; în sens hegelian, în virtutea umanității din el, omul dispune de raționalitate, iar umanitatea este determinată ca raționalitate, ceea ce arată caracterul finit al umanității, faptul că aceasta nu reprezintă încă absolutul.

De fapt, aceste exemple care au ca subiect ceva finit nu sunt cele mai potrivite. Ele servesc pentru a sesiza diferența între judecată și diviziunea originară. Când se pune problema unor exemple, Hegel recurge destul de des la propoziții al căror subiect este Dumnezeu. Deși este dificil de stabilit motivul pentru care Hegel a procedat așa, în spiritul textului se poate spune că a intuit faptul că formele logicii speculative sunt diferite de cele ale logicii clasice, și că diviziunea originară, spre deosebire de judecată, nu operează cu noțiuni, ci cu concepte. Oricum, necesitatea unei forme logice aparte apare ca evidentă în cazul unor astfel de judecăți care îl au ca subiect pe Dumnezeu sau Absolutul, acestea nefiind noțiuni în sens clasic, ci concepte în sens hegelian.

Silogismul și sinteza absolută

În ciuda faptului că silogismul este considerat ca fiind forma adevărului, tratarea acestuia în logica lui Hegel este oarecum grăbită. Pe parcursul unui capitol destul de scurt regăsim cam același tip de considerații ca și în cazul judecății, aceasta din urmă fiind mai amănunțit analizată de Hegel în capitolul anterior. Discuția pornește de la o constatare destul de evidentă pentru cei familiarizați cu modul hegelian de a proceda, și anume aceea potrivit căreia silogismul este¹² unitatea conceptului și a judecății. Ca și în cazul anterior, reproșul lui Hegel este acela că în logica tradițională silogismul a fost tratat numai formal, fără a se arăta necesitatea lui. În logica hegeliană silogismul se dovedește a fi „temeiul esențial a tot ceea ce este adevărat”¹³, concluzia fiind că „totul este un silogism”¹⁴.

Fără a intra prea mult în amănunte, trebuie precizat că, în logica tradițională, silogismul este tot un act sintetic al gândirii (mai precis, rezultatul acestui act), caracterizat de unitate, ca și judecata și conceptul. În rest, în textul hegelian atrage atenția o singură problemă legată de natura silogismului ca atare, și anume revenirea conceptului la unitate și, prin aceasta, trecerea de la subiectivitate la obiectivitate. De fapt, această discuție este mai relevantă pentru ceea ce urmează în dezvoltarea logicii hegeliene, și anume obiectul.

¹¹ *Ibidem*, p. 282.

¹² Pentru o discuție lămuritoare în ceea ce privește silogismul în logica clasică, vezi Alexandru Surdu, *Logică clasică și logică matematică*, ed. cit., p. 71 și urm. În text ne vom referi mai mult la considerațiile hegeliene despre această formă a logicii clasice.

¹³ *Logica*, p. 293.

¹⁴ *Ibidem*.

Ceea ce intrigă, în cazul abordării silogismului, este tocmai referirea sporadică la problema medierii. Ținând cont de șirul impresionant de medieri care reprezintă conținutul logicii, de faptul că logica în ansamblul ei are forma unei medieri (al treilea concept este mereu rezultat al medierii primelor două), ne-am fi așteptat ca Hegel să ofere o tratare mai în amănunt a acestei probleme. Unul dintre motivele pentru care nu o face este acela că silogismul, așa cum apare el în logica tradițională, nu diferă prea mult de silogismul hegelian.

Diferențele dintre noțiune și concept, ca și cele dintre judecată și diviziunea originară, au apărut în mod destul de evident. Dar despre a treia formă a gândirii speculative, sinteza absolută¹⁵, Hegel nu vorbește deloc cu această ocazie. În cazul logicii clasice, problema fundamentală a silogismului era găsirea termenului mediu, a termenului care să lege cei doi extremi. Aceasta este și dificultatea la care se referă Hegel, el căutând unitatea cu sine a conceptului tot sub forma unei mijlociri. Problema este că sinteza absolută leagă un concept cu sine însuși, în timp ce, în cazul silogismului clasic, nu asistăm la o întoarcere la unitatea conceptului. Din acest motiv este mai greu de acceptat teza potrivit căreia orice obiect este un silogism, adică este mediat în sine. Aceasta mai cu seamă că Hegel minimalizează faptul că silogismul este întemeierea judecății în logica clasică; dacă lucrurile stau astfel, ar fi fost de așteptat ca sinteza absolută, care face din orice obiect un silogism, să fie mai precis diferențiată de silogism. Ținând cont de toate acestea, trebuie spus că rezultatul sintezei absolute (panoplia) este tocmai obiectul pus ca unitate a singularității și universalității, mediată prin particularitate. Dacă, în cazul judecății, subiectul se determină prin predicat, acesta din urmă fiind universalul care îl fixează, prin mediere se arată legătura substanțială dintre singular și universal. Deci, subiectul nu mai este doar un universal care se singularizează, nu mai este un „caz”, ci este determinat în sine prin predicat, adică își are în sine determinația sa universală. Mai precis, un obiect este ceea ce este prin natura lui însuși, obiect care este universal ca fiind precis determinat, cu ajutorul naturii sale interiorizate. Aceasta duce cu gândul la monada lui Leibniz, obiectul prin excelență unit cu natura sa.

Pentru mai multă claritate trebuie spus că, de pildă, un obiect determinat ca singular (dar nu ca singular empiric), este ceea ce este prin legătura substanțială cu natura sa. Un scaun este scaun întrucât întruchipează natura sa de scaun, este o unitate care prinde în sine universalul scaun, este concret ca fiind obiect care, prin concept, are în sine natura lui. Bineînțeles, unitatea este de natura gândirii, este o monadă care, spre deosebire de universalul abstract, nu este gen pentru alte unități.

Silogismul arată această legătură profundă dintre universal și singular, fără a permite ca singularul să fie numai un „caz” al unui universal (cum ar fi cazul singularului empiric care cade sub o clasă). Obiectul astfel constituit este mai concret, nefiind separat de natura sa. Aceste considerații, însă, sunt mai puțin luate în atenție de Hegel, de vreme ce o astfel de abordare l-ar fi condus la o nouă formă logică, specifică gândirii speculative, și anume sinteza absolută.

---

¹⁵ Alexandru Surdu, în *Filosofia modernă*, Editura Paideia, București, 2002, p. 174, o numește *panoplie*.

În concluzie, se pare că formele logicii clasice sunt folosite de Hegel pentru a susține demersul speculativ de auto-producere a Ideii absolute. Numai că folosirea acestor forme ocazională constatărea că gândirea speculativă are nevoie de formele ei specifice, pe care Hegel le folosește fără a le numi. Din acest motiv, în unele situații se vor naște dificultăți, mai ales când va fi vorba despre dezvoltarea ulterioară a sistemului, în filosofia naturii și filosofia spiritului, dezvoltare care pleacă de la această logică. Aceste dificultăți îl vor face pe Hegel să recurgă deseori la concepte ale logicii tradiționale, deși este evident în majoritatea cazurilor că se referă, de fapt, la formele logicii speculative.